

Yapıbozum ve Pragmatizm

Derleyen

CHANTAL MOUFFE

SIMON CRITCHLEY

JACQUES DERRIDA

ERNESTO LACLAU

RICHARD RORTY

Deconstruction and Pragmatism

© 1996 Routledge, Taylor & Francis Group

İletişim Yayınları 2406 • Politika Dizisi 154

ISBN-13: 978-975-05-2117-1

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Emre Bayın

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Yapıbozum ve Pragmatizm

Deconstruction and Pragmatism

Derleyen

CHANTAL MOUFFE

SIMON CRITCHLEY

JACQUES DERRIDA

ERNESTO LACLAU

RICHARD RORTY

ÇEVİREN *Tuncay Birkan*

TEŐEKKÖRLER

Bu kitap 29 Mayıs 1993'te Paris'teki Collège International de Philosophie'de düzenlediğim "Yapıbozum ve Pragmatizm" seminerinin ürünüdür.

Konuşmaları kasetten yazıya aktarırken harcadığı zaman için Noreen Harburt'a ve Derrida'nın konuşmasını İngilizceye çeviren Simon Critchley'ye şükran borçluyum.

CHANTAL MOUFFE

İÇİNDEKİLER

1. Yapıbozum, Pragmatizm ve Demokrasinin Siyaseti

CHANTAL MOUFFE	7
Yapıbozum ve siyaset	8
Rorty'nin yeni pragmatizmi	10
Demokrasi ve rasyonalite	12
Felsefe, siyaset ve demokrasi	15
Yapıbozum ve demokrasi	20

2. Yapıbozum ve Pragmatizm Üzerine Düşünceler

RICHARD RORTY	25
---------------------	----

3. Yapıbozum ve Pragmatizm:

Derrida Özel İronist mi Yoksa Kamusal Liberal mi?

SIMON CRITCHLEY	35
Giriş	35
Rorty'nin son yapıtları: Sunuş ve eleştiri	38
Rorty'nin Derrida okuması	49
Rorty'nin Derrida okuması savunulabilir mi?	55
Sonuç	65

4. Simon Critchley'ye Cevap

RICHARD RORTY	69
---------------------	----

5. Yapıbozum, Pragmatizm, Hegemonya

ERNESTO LACLAU	79
Karar-verilemezlik/Karar	81
Karar ve özne sorunu	90
Rorty'nin pragmatizmi	100
Sonuç.....	109

6. Ernesto Laclau'ya Cevap

RICHARD RORTY	113
---------------------	-----

7. Yapıbozum ve Pragmatizm Üzerine Düşünceler

JACQUES DERRIDA	125
-----------------------	-----

YAZARLAR.....	143
---------------	-----

Yapıbozum, Pragmatizm ve Demokrasinin Siyaseti

CHANTAL MOUFFE

Jacques Derrida ve Richard Rorty birçok tartışmanın merkezindedir; bu düşünürlerin yapıtlarının ana içerimi hakim rasyonalist yaklaşımın temelini kökten tahrip etmek olduğu için bu da şaşırtıcı değil. Demek ki Derrida'nın yapıbozumu ve Rorty'nin yeni pragmatizminin geleneksel felsefeciler tarafından sürekli yerin dibine batırılması hayret uyandıracak bir şey değil. Ancak bu söz konusu düşünürlerin kitaplarının çok büyük bir etki yaratmasını önleyememiş; hatta, etkileri dünya çapında hissediliyor. Derrida ile Rorty'nin perspektifleri şüphesiz çok farklı ama temelci bir felsefe anlayışını her ikisinin de reddetmesi onları birçok tartışmada, özellikle de Aydınlanma'nın mirası ile ilgili tartışmalarda aynı tarafa yerleştiriyor.

Derrida ile Rorty, Habermas'ın evrenselcilik, rasyonalizm ve modern demokrasi arasında zorunlu bir bağ olduğu ve anayasal demokrasinin aklın açılımında (*unfolding*), hukuk ve ahlâkın evrenselci biçimlerinin ortaya çıkmasıyla bağlantılı bir uğrağı temsil ettiği iddiasını reddetmekte birleşirler. Her ikisi de, kendi tikel dile getiriliş koşullarını aşacak

bir argümantasyon tarzının mümkün olmasını garanti altına alabilecek –Akıl gibi– bir Arşimet noktasına ulaşılabilirliğini yadsırlar.

Ama, rasyonalizmi ve evrenselciliği eleştirmeleri, kendilerini Aydınlanma'nın siyasi yanını, yani demokratik projeyi savunmaya adanmalarını önlemez. Habermas ile aralarındaki anlaşmazlık siyasi değil teoriktir. Onun demokratik siyasete gösterdiği bağlılığı paylaşırlar ama demokrasinin felsefi temellere ihtiyacı olmadığını ve demokrasinin kurumlarını güvence altına alacak şeyin rasyonel temellendirme olmadığını düşünürler.

Derrida ile Rorty arasında bir ortak zeminin var olduğunu vurgulamak, yaklaşımları arasındaki önemli farklılıkları gözden kaçırmayı gerektirmez. Aksine, bu farklılıklara rağmen –daha doğrusu tam da bu farklılıklar sayesinde– aralarında verimli bir diyalog kurulabileceğini ima eder. Bu kitabın ürünü olduğu sempozyumun amacı buydu. Bu sempozyumun gayesi, Derrida'nın pragmatizmi ile Rorty'nin pragmatizminin demokrasi hakkında temelci-olmayan bir düşünme biçiminin geliştirilmesine nasıl katkıda bulunabileceklerini araştırmaktı. Söz konusu düşünürlerin bu özel alandaki görüş ayrılıklarının yanı sıra çakıştıkları noktaları da incelemek ve her birinin getirdiği içgörülerini tartışmaktı temeldeki fikir. Bu amaçla, yapıbozumcu yaklaşımı biraz farklı yönlerde geliştirmiş olan başka iki teorisyeni de sempozyuma davet ettik: Yapıbozumu ötekinin etik deneyimine yönelik Levinasçı bir açılımla tamamlayan Simon Critchley ve yapıbozumu “hegemonya” mantığıyla irtibatlandırmayı öneren Ernesto Laclau.

Yapıbozum ve siyaset

Bu yüzleşmede birçok mesele söz konusuydu. Bir kere, yapıbozumun siyasetle ne alakası olduğunu araştırmak zorun-

daydık. Bu elde bir sayılabilecek bir şey değildi, görüşmelerde tartışılacak temel meselenin bu olduğu ortaya çıktı. Aslında, Rorty Derrida'nın dünya-ifşa edici bir ironist (*world-disclosing ironist*) olarak taşıdığı önemi takdir ettiği halde, onun yapıtının siyasi içerimlerini sürekli olarak reddetmiştir. Rorty'nin *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*'da yaptığı "özel ironist" ile "kamusal liberal" ayırımına göre, Derrida'ya bir "özel ironist" olarak bakılmalıdır. Derrida'nın yapıtının kamusal bir faydası ve liberal bir toplumda siyasi hayata önelebileceği hiçbir şey yoktur.

Yapıbozumun temelde etik bir önemi olduğunu iddia eden Simon Critchley, Rorty'nin bu tezini irdeleyip reddeder. Critchley'ye göre, Derrida kamusal bir düşünür olarak görülmelidir; Derrida'nın adalet ve sorumluluk üzerinde gittikçe daha fazla duran yapıtının önemli etik ve siyasi içerimleri vardır. Derrida'nın adaleti kararverilemez olanın "deneyimi"¹ olarak gören anlayışı, tabii ki kamusal alanda hemen örneklenemez, ama bu siyaset için hiçbir sonuç yaratmadığı anlamına gelmez. Rorty'nin kamusal olanla özel olan arasında aşırı-katı bir ayırım yapması, gözlerini bu iki alan arasındaki gidiş gelişlerin karmaşıklığına kapamasına yol açmış ve bireysel özerklik arayışını toplumsal adalet sorunuyla eklemlenmeye yönelik her türlü girişimi reddetmesine yol açmıştır.

Ernesto Laclau ise yapıbozumun iki boyutunun siyasetle bağlantısını öne çıkartır: Karar-verilemezlik ve karar. Ona göre, yapıbozumun merkezî teması toplumun siyasi-söylemsel üretimidir. Yapıbozum, toplumsalın sayısız alanının yapısal karar-verilemezliğini göstererek, toplumsalın olumsuzsalığını açığa çıkartır ve bu şekilde siyasi kurum alanını ge-

1 Burada Critchley'nin Derrida'nın adalet anlayışından, Rorty'nin Critchley'ye verdiği cevapta söylediği gibi "deneyimlenemez olan"ın deneyimi olarak değil, "karar-verilemez-olan"ın deneyimi olarak bahsettiğini vurgulamakta fayda var. Bunlar çok farklı şeylerdir.

nişletir. Bu yüzden öncelikle siyasi bir mantuktur yapıbozum. Çeşitli siyasi stratejilerle bağdaşabilirse de, demokratik teori için özellikle önemlidir çünkü bu teorinin bazı eğilim ve argümanlarının radikalleştirilmesine izin verir. Laclau'ya göre, siyasi bir toplumu mümkün kılan gerilimi karar-verilemezlik ve karar oluşturur. Yine de, Laclau yapıbozumun bütün siyasi etkilerini üretebilmek için bir hegemonya teorisine, yani karar-verilemez bir zeminde alınan kararlara dair bir teoriye ihtiyacı olduğunu ileri sürer. Yapısal karar-verilemezlik ile fiili durum (*actuality*) arasındaki mesafeyi teorileştirmeye yalnızca hegemonya yardımcı olabilir.

Rorty'nin yeni pragmatizmi

Rorty'nin pragmatizm versiyonuna gelince, tartışma konusu olan mesele bunun siyasetle alakası olup olmadığı değil (bu alakayı reddeden yoktur zaten), savunduğu bölük pörçük (*piecemeal*) toplumsal mühendislik tipi ve liberal ütopya türüdür. Rorty özel ve kamusal alanları birbirinden tamamen ayrı tutma gerekliliği üzerinde ısrar ederek ve siyasete yalnızca pragmatik, kısa vadeli uzlaşmalar açısından bakarak, demokratik bakış açısının önemli bir boyutunu gözden kaçırmıyor mu? Böyle bir reformizm demokratik idealin radikalleştirilmesi çağrısında bulunan mücadelelerin çoğulluğunu hakkıyla ele alabilir mi?

Critchley, Rorty'nin özel ve kamusal alanları birleştirmenin ya da uzlaştıranın hiçbir yolu olmadığını ve elimizde (birinde kendi kendini yaratma ve özerklik arzusunun, ötekinde ise cemaat arzusunun hakim konumda olduğu) birbiriyiyle uzlaşmaz iki nihai sözcük dağarı olduğu gerçeğini kabullememiz gerektiği şeklindeki iddiasına karşı çıkar. Rorty bu farklı sözcük dağarlarının biri kamusal öbürü özel olmak üzere iki farklı dil oyunu içinde işlev gördüklerini ve bunla-

rın uygulama alanlarını birbirine karıştırmanın tehlikeli olduğunu ilan ettiğinde bizi Nietzsche ve Foucault gibi kamusal ironistlerin açtığı zengin eleştirel potansiyelden yoksun bırakmaktadır. Üstelik, diye sorar Critchley, benliğin böyle ironist ve liberal şekilde bölünmesi siyasi kinizmin koşullarını yaratmaz mı?

Laclau'ya göre, kendi kendini gerçekleştirmenin talepleriyle insan dayanışmasının talepleri, yalnızca rasyonalist bir dünyada, Rorty'nin temelcilik-karşıtı öncüllerine açıkça aykırı bir dünyada birbirlerinden bu kadar sorunsuz bir biçimde ayrılabilirler. Ona göre, özel/kamusal ayrımı demokratik siyaset için önemli olmasına rağmen, özsel bir ayırım değildir. Kişisel özerkliğin kamusal amaçlara yatırım yaptığı ve özel olanın da siyasileştiği düşünülürse bu ayırımın sürekli ihlal edilen istikrarsız bir sınır olarak sorunsallaştırılması ve tahayyül edilmesi gerekir. Bu yüzden özel kendi kendini yaratma talepleriyle kamusal insan dayanışması taleplerini bu denli katı bir biçimde karşı karşıya koymak için hiçbir neden yoktur.

Ama Rorty'nin siyasetini eleştirmek pragmatizmden vazgeçmemiz gerektiği anlamına gelmez. Laclau, Rorty'nin savunduğu liberal bölük pörçük siyaset anlayışından memnun olmamakla birlikte, pragmatik yaklaşımı reddetme çağrısında bulunmadığına işaret eder. Aslında farklı siyaset tipleriyle bağdaşabileceğini söylediği Rortyci bakış açısının çeşitli yönleriyle fikir birliği içinde olduğunu vurgular. Pragmatik öncüller ille de Rorty'nin benimsediği tipten liberalizme yol açacak diye bir şey yoktur; bu öncüller mesela radikal-demokratik bir perspektifle de eklemenebilirler.

Argümanları Rorty'yi ikna etmeyi başaramamış olsa da, bana öyle geliyor ki hem Critchley hem de Laclau farklı yollarla da olsa yapıbozumun siyaset için önemli olduğu konusunda ikna edici bir tez sunmuşlardır. Ancak görüşleri tama-

men çakışmaz. Yapısal karar-verilemezlik hakkındaki bir argümanın, tek başına, karar için herhangi bir pozitif zemin sunamayacağı ve bunun için başka bir şey gerektiği konusunda ikisi de aynı fikirdedirler. Ama gereken tamamlayıcının ne olduğu konusunda farklı konumlar alırlar. Critchley bu başka şeyi Levinasçı bir etik temellendirmede bulur: Kendini ötekine radikal bir biçimde açmak normatif içeriklerin türetilbileceği birincil deneyimdir. Oysa Laclau'ya göre, bu yarı-temellendirme uğrağı (karar), radikal bir biçimde olumsal olan bir kendi-kendini-temellendirmeyi andırır; bu anlamda da önceliğı etiğe değil siyasete ve karar-verilemezlik ile karar arasındaki köprü olacak bir “hegemonya” teorisine verir.

Demokrasi ve rasyonalite

Üzerinde fikir birliğine varılan noktalardan biri, ne yapıbozumdan ne de pragmatizmden tek bir tip siyaset çıkarmak mümkün olduğu halde, her iki yaklaşımın da demokratik siyaset için önemli içgörüler sunabildiğidir. Ben işte bu mesele hakkında, tartışmanın bütününe hesaba katarak birkaç yorum daha yapmak istiyorum.

Bence Rorty en çok, Habermas gibi, siyasetin üzerinde duran ve demokrasinin üstünlüğünü garanti altına alabilecek bir bakış açısı bulmak isteyen, Kant'ın etkisi altındaki filozofların iddialarını eleştirdiği zaman faydalı olmaktadır. Rorty şu iddiasında kesinlikle haklıdır: “Herkesin gözünde haklı çıkarılabilecek, onlara dayanarak demokratik siyaseti benimsemenin bir yükümlülük olduğu çıkarımında bulunabileceğimiz öncüller, siyasi olarak tarafsız öncüller bulmaya yönelik ümitsiz çabadan vazgeçmek zorundayız.”² Rorty'ye göre, demokratik ve liberal ilkelerimizin olası dil oyunların-

2 Rorty, Richard, “Sind Aussagen universelle Geltungsansprüche?”, *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* no. 6, 1994, s. 986.

dan yalnızca bir tanesini tanımladıklarını kabul etmemiz gerekir. O zaman bu ilkeleri destekleyecek, onları başka siyasi dil oyunlarına karşı garanti altına almak için “bağlam-bağımlı” olmayacak argümanlar aramak boşuna demektir.

Rorty, Apel ve Habermas’a karşı dil felsefesinden evrenselci bir ahlâk felsefesi çıkarmanın mümkün olmadığını ileri sürer. Ona göre, dilin doğasında, liberal demokrasinin üstünlüğünü olası bütün izleyicilerin gözünde haklı çıkaracak bir temel işlevi görebilecek hiçbir şey yoktur. Rorty, demokratik ilerlemeleri sanki rasyonalitedeki ilerlemelerle bağlantılıymış gibi görmenin işe yaramadığında ve liberal Batı toplumlarının kurumlarını insanların bir arada yaşama sorununa rasyonel bir çözüm, diğer insanların “irrasyonel” olmayı bıraktıklarında zorunlu olarak benimseyecekleri bir çözüm öneriyormuş gibi sunmayı bırakmamız gerektiğinde ısrar eder. Ona bakılırsa, burada söz konusu olan şeyin rasyonaliteyle hiçbir ilgisi yoktur; mesele bir ortak inançlar meselesidir. Bu bağlamda birine irrasyonel demek, der Rorty “zihinsel yetilerini gerektiği gibi kullanmadığını söylemek değildir. Yalnızca, ortada tartışılan nokta hakkında onunla konuşmayı verimli kılacak kadar inanç ve arzu ortaklığı varmış gibi görünmediğini söylemektir. Dolayısıyla, iknaya değil, zora başvurmak gerekecektir.”³

Bu perspektifte, demokratik eylem bir hakikat teorisine ve koşulsuzluk, evrensel geçerlilik gibi kavramlara değil; insanları başkalarına duydukları bağlılığın kapsamını genişletmeye, daha kapsamlı bir cemaat oluşturmaya ikna etmeyi amaçlayan çeşitli pratiklere ve pragmatik hamlelere ihtiyaç duyar. Rorty’ye göre, demokratik ilerlemeler rasyonalite ve evrenselci ahlâki söylem sayesinde değil, hisler ve sem-

3 Rorty, Richard “Justice as a Larger Loyalty,” Ocak 1995’te Hawaii Üniversitesi’nde düzenlenen Yedinci Doğu-Batı Filozofları Konferansı’nda sunulan bildiri, teksir metni, s. 20.

pati yoluyla gerçekleşmiştir. İşte bu yüzden Rorty *Tom Amcanın Kulübesi* gibi kitapların, ahlâki ilerlemeyi sağlama konusunda felsefi incelemelerden daha önemli bir rol oynadıklarını düşünür.

Demokratik siyaset hakkında düşünmenin daha ümit verici bir yoludur bu kesinlikle; “Aydınlanma liberalizmini aydınlanma rasyonalizminden ayırma”nın zamanının çoktan geldiği konusunda da Rorty ile aynı inancı paylaşıyorum.⁴ Demokrasi karşısında gittikçe artan bir hissizliğin damgasını vurduğu mevcut konjonktürde, demokratik değer ve kurumlara yönelik güçlü bir bağlılığın nasıl oluşturulabileceğini anlamak özellikle önemlidir ki bu rasyonalizm böylesi bir anlayışa ulaşmanın önünde duran bir engeldir. Demokratik değerlerin sofistike rasyonel argümanlar geliştirerek de liberal demokrasinin üstünlüğü hakkında bağlam aşırı hakikat iddialarında bulunarak da beslenemeyeceğini kavramak zorunludur. Demokratik bireysellik biçimlerinin yaratılması demokratik değerlerle *özdeşleşme* meselesidir ki bu da çeşitli pratikler, söylemler ve dil oyunları yoluyla gerçekleşen karmaşık bir süreçtir.

Ortak sözcük dağarcıklarına verdiği önem sayesinde, Rortyci pragmatizmin evrenselci ve rasyonalist ahlâk teorilerinden çok daha iyi kavramamızı sağladığı bir şeydir bu. Son dönemlerdeki ahlâk ve siyaset felsefesi, sadece liberal kurumların *meşruluğunu* garanti altına almak için gereken argümanlar üzerinde durduğu için, yanlış soruyu sormaktadır. Asıl mesele, liberal demokrasinin rasyonalitesini ya da evrenselliğini haklı çıkarmak için herkes tarafından kabul edilebilecek rasyonel ya da makul argümanlar bulmak değildir. Liberal demokratik ilkeler ancak bağlamsalci bir biçimde, bizim yaşam biçimimizi oluşturan şeyler olarak savunulabilirler; onlara duyduğumuz bağlılığı daha güvenli olduğu

⁴ A.g.y., s. 22.